

Menetlusõiguse kaasus jaanuar 2020

Ühel päeval oma esinduslikku ehtekarpi üle vaadates saab korteriühistu „Kangelaskalmu 16“ liige proua Pauliine põrutava psühhotrauma osaliseks, sest salapärasel kombel on kaduma läinud kena kuhi kuldkette, säravaid sõrmuseid ja kõrvarõngaid koos kõikvõimalike vääris-, poolvääris- ja alavääriskividega. Kuna korteri välisukse lukk on rikkumata, siis langevad proua Pauliine karmi kahtluse alla vana sõbranna Siina, pensionipõlve nautiv naabritar Nastja ja elumaja elektrik Eevald. Nimelt on sõbranna Siina sageli käinud proua Pauliine juures kohvi kaanimas ning elektrik Eevald korduvalt kõrke sisse, välja ja maha keeramas. Naabritar Nastja kätte on aga proua Pauliine nii mõnigi kord pikemalt eemal viibides usaldanud oma korteri võtmed, sest lilled tahavad kastmist ja kaksteist kassi kasimist.

Kuna kuri ei või jääda karistamata, punub proua Pauliine politseijaoskonda, kus annab toimunust teada ja jagab oma esmaseid kahtlusi valvemenetleja Manivaldiga. Viimane ei viivita ja alustab koheselt kriminaalmenetlust KarS § 199 lg 1 järgi, kuna sedastab selgelt varguse tunnused.

Algatuseks palub menetleja Manivald proua Pauliinel kirjeldada üksikasjaliselt varguse sündmuskohaks oleva korteri ruumilist paigutust ja ehtekarbi asukohta. Saanud kannatanu jutu põhjal ammendava ülevaate kuriteo toimepanemise kohast, koostab menetleja Manivald sündmuskoha vaatlusprotokolli.

Kuna proua Pauliine on kõik vargusest alles jäänud ehted politseisse tulles enesele külge riputanud, siis arvab menetleja Manivald, et edasiste intsidentide ärahoidmiseks tuleb nüüd kõigi kolme kahtluse all oleva isiku suhtes kohaldada ajutist lähenemiskeeldu, kusjuures mitte lubada neil läheneda kannatanule kuuldekaugusele. Proua Pauliine ei ole seesuguse sammuga sugugi päri, sest kassid tahavad kasimist ja korgid keeramist, kohvi kaanimisest rääkimata, aga kuuldekauguselt on kõike seda suhteliselt sant sooritada. Menetleja Manivald aga ei tee kannatanut kuulmagi, sest kriminaalmenetlust peab ju kuidagi ometi tagama, mistõttu menetleja koostab ajutise lähenemiskeelu kohaldamise määruse.

Järgmisel päeval kutsub menetleja Manivald politseijaoskonda kõik kolm proua Pauliine poolt osundatud isikut, et need kahtlustatavatena üle kuulata.

Sõbranna Siina saabub ülekuulamisele koos naabermajas elava jurist Joosepiga, kes on ettenägelikult kaasa võtnud ka koopia temale Tartu Ülikooli poolt väljastatud juuradiplomist. Sõbranna Siina teatab, et tema on kaitsetu naisterahvas, mistõttu vastavalt kokkuleppele kaitseb teda jurist Joosep. Menetleja Manivald aga ei luba jurist Joosepil kahtlustatava Siina kaitsele asuda, leides, et jurist Joosep vastab küll vajalikele haridusnõuetele, ei ole aga Eesti Advokatuuri liige, mistõttu menetlejal on kahtlusi seesuguse kaitsja kõrges moraalil ja eetilise palge puhtuses.

Menetleja Manivald saadab jurist Joosepi minema ning alustab sõbranna Siina kahtlustatavana ülekuulamist, kusjuures enne küsitluse algust teatab viimasele, et kahtlustatava õigusi ja kohustusi selgitab Siinale kunagi hiljem advokaat, kes kahtlustatavale määratakse või siis teeb seda koduteel seesama jurist Joosep, keda menetleja Manivald kaitsjaks ei lubanud. Ülekuulamisel ei tunnista sõbranna Siina end põrmugi proua Pauliine ehete varguses süüdi.

Järgmisena võtab menetleja Manivald kahtlustatavana ette proua Pauliine pensioneerunud naabritari Nastja, kes tuleb ülekuulamisele päris üksi ja pole isegi ühtegi jurist Joosepit kaasa võtnud. Naabritar Nastja väidab, et tema ei soovi üldse kaitsjat, sest temal on kaitseingel paremal õlal ja üldse on proua Pauliine ise oma ehted vasakule vangerdanud, mistõttu politsei võiks pigem pealinna pandimajade puistamisele pühenduda. Menetleja Manivald mõtleb natuke ja jõuab järeldusele, et naabritar Nastja ülekuulamine on parem igaks juhuks kuni kahtlustatavale kaitsja määramiseni üldse edasi lükata.

Seejärel kutsub menetleja Manivald oma kabinetti ülekuulamisele kolmanda kahtlustatava, kelleks on elektrik Eevald. Viimane on oma ametist tulenevalt tunduvalt suurema pingetaluvusega ja omab ka varasemast ajast särtsakaid kontakte riiklike organitega. Menetleja Manivald saab esialgu kergendatult hingata, sest ettenägelikult elektrik Eevaldil on kaasas vandeadvokaat Valentiina. Aga kohe jääb menetleja Manivaldil hing kinni, sest kahtlustatav elektrik Eevald esitab uurimisametniku vastu taandamistaotluse, kuna kahtlustus olevat lambist võetud. Kui menetleja Manivald taas hingata saab, jätab ta esitatud taandamistaotluse suulises vormis rahuldumata.

Elektrik Eevaldi ülekuulamise tulemusena jooksevad menetleja Manivaldil juhtmed kokku. Ta tunneb, et nüüd on küll mõistus otsas ja tema ise teises otsas. Seetõttu helistab menetleja Manivald prokurör Pilleriinile, viib viimase asjaoludega kurssi ja küsib parteilise otsustavusega, et mis teha? Prokurör arvab, et nüüd oleks küll paras aeg jälitustoimingute tegemiseks, mistõttu varganõo tuvastamiseks tuleks igaks juhuks kõikide kahtlustatavate telefonid kibekähku kuulamisele panna. Mõeldud-tehtud. Prokurör Pilleriin annabki loa sõbranna Siina, naabritar Nastja ja elektrik Eevaldi mobiiltelefonide kaudu edastatava teabe salajaseks pealtkuulamiseks ja salvestamiseks. Teabe salajase pealtkuulamise loa annab prokurör telefoni teel küll suuliselt, aga taasesitamist võimaldaval viisil.

Pärast prokurör Pilleriinile pihtimist asub juhtmete painavast kokkukuuluvustundest vabanenud menetleja Manivald uue hooga asja kallale. Usina uurija arvates tuleks kadunud kulla leidmiseks nüüd kahtlustatavate korterid kiiremas korras läbi otsida. Koheselt koostab menetleja Manivald läbiotsimismäärused, sealjuures kaalutledes, et kui politseinikud varastatud väärismetalli sõbranna Siina, naabritar Nastja või elektrik Eevaldi elukohast juba korra üles leiavad, küll siis prokurör Pilleriin hiljem läbiotsimised lubatavaks tunnistab. Paraku jääb kuld leidmata.

Ka salaja pealtkuulatavatest telefonidest ei tule midagi märkimisväärset, mistõttu mõtleb menetleja Manivald haarata viimasest õlekõrrest. Kuna elektrik Eevald on kõige kahtlasem kahtlustatav, otsustab menetleja Manivald kuulata tunnistajana üle jaotusvõrgu teenindusbrigaadi meistri Manfredi, kes tõenäoliselt teab täpselt, et millal ja miks elektrik Eevald proua Pauliine juures kõrge sisse, välja ja maha keeramas käis. Menetleja Manivald nimelt loodab, et kui meister Manfred juba oma suu lahti teeb, siis ei laula elektrik Eevaldit vabaks isegi mitte vandeadvokaat Valentiina. Menetleja Manivaldi suureks pettumuseks keeldub aga taastuvenergiast pakatav meister Manfred hoopistükkis ütluste andmisest kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolude kohta, mis puutuvad elektrik Eevaldi tervisesse seoses korkide mahakeeramiseega. Menetleja Manivald aktsepteerib meister Manfredi keeldumise ja jõuab järeldusele, et nüüd ei jää küll midagi muud üle, kui kriminaalmenetluse lõpetamine kuriteo toimepannud isiku tuvastamatuse tõttu, s.o KrMS § 200¹ järgi. Just seda menetleja Manfred prokurör Pilleriini loal ka teeb.

Korteriühistu „Kangelaskalmu 16“ juhatuse esimees Hermiine aga leiab, et nende viisakas villas sooritatud vargus ei tohi mitte karistamata jääda ja esitab kriminaalmenetluse lõpetamise määruse peale kaebuse Riigiprokuratuurile, kus see rahuldumata jäetakse.

LAHENDUSSKEEM – Leidke menetleja (uurija või prokuröri) poolsed kriminaalmenetlusnormi rikkumised, mida on vähemalt 11. Iga rikkumise puhul on vajalik viidata ka vastavale õigusnormile, mida rikuti. Silmas võiks pidada, et kõik see, mis toimub enne menetluse alustamist, on muidugi tõsikindel eellugu.

1) KrMS § 84 lg 1 sätestab, et sündmuskoha vaatlust toimetatakse kuriteo toimepanemise kohas, või kohas, mis on seotud kuriteo toimepanemisega.

Kaasuses toodud juhul teostas menetleja sündmuskoha vaatluse kannatanu kirjelduse põhjal ja tegi seda politseijaoskonnas.

(osundamine veale annab 1 punkti)

2) KrMS § 141¹ lg 2 tulenevalt saab ajutist lähenemiskeeldu kahtlustatavale või süüdistatavale kohaldada üksnes kannatanu nõusolekul. Kõnealusel juhul oli kannatanu ajutise lähenemiskeeldu kohaldamisele vastu. (osundamine veale annab 0,5 punkti)

KrMS § 141¹ lõikest 1 tulenevalt võib ajutist lähenemiskeeldu kohaldada prokuratuuri taotlusel ja eeluurimiskohtuniku või kohtumääruse alusel. Kõnealusel juhul kohaldas ajutist lähenemiskeeldu ekslikult menetleja Manivald (uurija) ise. (osundamine veale annab 0,5 punkti)

3) KrMS § 42 lg 1 p 1 kohaselt on kriminaalmenetluses kaitsjateks muuhulgas advokaat ja teised kriminaalmenetluse seadustikuga lepingulisele esindajale kehtestatud haridusnõuetele vastavad isikud menetleja loal, kusjuures kõnealuste isikute pädevus kriminaalmenetluses tuleneb kokkuleppest kaitsealusega (lepinguline kaitsja).

Kaasuses toodud juhul menetleja ekslikult ei lubanud menetlusse kaitsjaks isikut (kes vastas küll vajalikele haridusnõuetele) põhjendusega, et isik ei ole Eesti Advokatuuri liige. (osundamine veale annab 1 punkti)

4) KrMS § 33 lg 1 sätestab, et kahtlustatav on muuhulgas isik, keda on piisav alus kahtlustada kuriteo toimepanemises ja kes on allutatud menetlustoimingule.

KrMS § 33 lg 2 kohaselt selgitatakse kahtlustatavale viivitamata tema õigusi ja kohustusi ning ta kuulatakse üle kahtlustuse sisu kohta.

Menetleja tegi vea, kui teatas sõbranna Siinale, et kahtlustatava õigusi ja kohustusi selgitab viimasele kunagi hiljem advokaat. (osundamine veale annab 1 punkti)

5) Uurija väitis kõnealusel juhul ebaõigesti, et ta ei saa ega tohi kahtlustatavat ilma kaitsja osavõtuta üle kuulata. Kaitsja võib kriminaalmenetlusest osa võtta küll alates hetkest, mil isik saab kahtlustatava menetlusseisundi, kuid kahtlustatav pensioneerunud naabritar Nastja enesele kaitsja valimist ei soovinud ja määramist ei taotlenud ning kaitsja osavõtt polnud kohustuslik ka KrMS § 45 järgi. KrMS § 33 lg 2 lubab ülekuulamist edasi lükata näiteks selleks, kui see on vajalik kaitsja osavõtu tagamiseks. Kõnealusel juhul menetlejal seesugust vajadust polnud, ta võinuks kahtlustatava üle kuulata kaitsja juuresolekuta. Menetlejal puudus alus kahtlustatavale kaitsja määramiseks. (osundamine veale annab 1 punkti)

6) KrMS § 59 lg 5 sätestab, et kohtueelses menetluses esitatud taandamistaotluse lahendab prokuratuur määrusega taotluse esitamisest alates kolme päeva jooksul.

Vaadeldavas kaasuses lahendas uurija tema vastu esitatud taandamistaotluse ekslikult ise. (osundamine veale annab 1 punkti)

7) KrMS § 126⁷ sätestab jälitustoiminguna teabe salajase pealtkuulamise või -vaatamise. Sama paragrahvi lõike 3 kohaselt annab nimetatud jälitustoiminguks loa eeluurimiskohtunik. Vaadeldavas kaasuses andis prokurör Pilleriin ekslikult ise loa isikute mobiiltelefonide kaudu edastatava teabe salajaseks pealtkuulamiseks ja salvestamiseks.

(osundamine veale annab 1 punkti)

8) Menetleja toimetas läbiotsimist ekslikult iseenda määruse alusel, millele lootis prokuröri hilisemat heakskiitu.

KrMS § 91 lg 2 kohaselt võib läbiotsimist toimetada prokuratuuri taotlusel eeluurimiskohtuniku määruse või kohtumääruse alusel.

KrMS § 91 lg 3 nimetatud tingimustel võinuks vaadeldaval juhul läbiotsimist toimetada ka prokuratuuri määruse alusel, kuna oli tegemist nn kataloogikuriteoga (KarS § 199 järgi kvalifitseeritav kuritegu on loetletud KrMS § 126² lõikes 2) ja kahtlustatavad kasutasid läbiotsitavaid kohti oma elukohana kuriteosündmuse või kohtueelse menetluse ajal. KrMS § 91 lg 6 sätestab, et läbiotsimise toimetamisel prokuratuuri määruse alusel tuleb sellest läbiotsimise alustamisele järgneva esimese tööpäeva jooksul teatada prokuratuuri kaudu eeluurimiskohtunikule, kes otsustab läbiotsimise lubatavaks tunnistamise.

KrMS § 91 lg 5 ette nähtud edasilükkamatul juhul läbiotsimisele ei viita antud kaasuses mitte miski, kuid ka sel juhul on kehtiva seaduse kohaselt võimalik läbiotsimist toimetada üksnes prokuratuuri loa alusel, mis on antud taasesitamist võimaldaval viisil, kusjuures läbiotsimise lubatavaks tunnistamise otsustab tagantjärele eeluurimiskohtunik.

Läbiotsimist uurija määruse alusel kehtiv seadus ette ei näe. (osundamine veale annab 1 punkti)

9) KrMS § 72 sätestab ütluste andmisest keeldumise õiguse kutse- või muu tegevuse tõttu. Nimetatud paragrahvis on antud loetelu isikutest, kel on õigus keelduda kutse- või muus tegevuses teatavaks saanud asjaolude kohta tunnistajana ütluste andmisest (vaimulik, kaitsja, notar, tervishoiutöötaja jne).

Elektri jaotusvõrgu teenindusbrigaadi meister seaduses antud loetelusse ei kuulu, samuti ei ole seesugusele isikule pandud ameti- ega kutsesaladuse hoidmise kohustust. Samuti tuleb märkida, et elektrikü väljakutsete aeg ja eesmärk ei ole kutsesaladuseks.

Liiati keeldus meister Manfred enese sõnul ütluste andmisest kutsetegevuses teatavaks saanud nende asjaolude kohta, mis puutusid elektrik Eevaldi tervisesse (korkide mahakeeramine võib ju olla küll tervistkahjustav). Isiku tervisesse puutuvate asjaolude puhul saab kutsetegevuses teatavaks saanud informatsiooni andmisest keelduda tervishoiutöötaja või farmatseut, kes meister Manfred eeldatavalt pole.

Menetleja aktsepteeris ekslikult meister Manfredi õiguse keelduda ütluste andmisest kutsetegevuse tõttu.

(osundamine veale annab 1 punkti)

10) KrMS § 207 lg 2 kohaselt saab kriminaalmenetluse lõpetamist vaidlustada Riigiprokuratuuris üksnes kannatanu. KrMS § 37 lg 1 sätestab, et kannatanu on füüsiline või juriidiline isik, kelle õigushüve on tema vastu suunatud kuriteoga või süüvõimetu isiku õigusvastase teoga vahetult kahjustatud.

Muidugimõista ei ole proua Pauliinele kuuluvate ehete varguse puhul kannatanuks sama korteriühistu esimees Hermiine (kes kuriteo läbi kahju ei saanud, kuid kellele lihtsalt ei

meeldi, kui tema juhitavas ühistumajas kellelki midagi varastatakse). Kuna kaebuse esitas kaebeõigust mitteomav isik, siis jäeti kaebus ekslikult rahuldamata. Kaebus tulnuks jätta läbi vaatamata.

(osundamine veale annab 1 punkti)